

Prarodiče jako aktéři socializace dítěte předškolního věku

Iveta Hoferková

Bakalářská práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav školní pedagogiky
akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iveta Hoferková**
Osobní číslo: **H16174**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Prarodiče jako aktéři socializace dítěte předškolního věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury o socializaci dětí předškolního věku.
Vymezení teoretických východisek zaměřených na prarodiče jako aktéry socializace dětí předškolního věku.
Příprava metodiky výzkumné části, stanovení výzkumného cíle a výzkumných otázek.
Realizace kvalitativně orientovaného výzkumu prostřednictvím interview s prarodiči.
Zpracování a analýza získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace a shrnutí výsledků výzkumu, doporučení pro praxi mateřských škol.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Hamplová, D. (2014). Hlídní vnučat českými prarodiči v mezinárodním srovnání. Data a výzkum SDA Info, 8(1), 25-40. Dostupné z <http://dx.doi.org/10.13060/23362391.2014.8.1.111>.

Majerčíková, J. (2012). Rodina s předškolákem: výskum rodin s det'mi předškolského věku. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Man, G.M., & Turluc, N. M. (2015). Grandparents and Parents: Their Educational Roles and the Future Time Perspective. Psychology Series. Annals of the Al. I. Cuza University, 24(2), 39-52. Dostupné z <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3462462/>

Matějček, Z. (2008). Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál.

Musil, J. V. (2005). Sociální psychologie. Zlín: Univerzita Tomáše Bati.

Thorová, K. (2015). Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PaedDr. Jana Majerčíková, PhD.

Ústav školní pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

10. října 2018

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2019

Ve Zlíně dne 10. října 2018

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, PhD.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 17. 12. 2018

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce má teoreticko-empirický charakter. Zaměření je na prarodiče jako aktéry socializace dítěte předškolního věku. Teoretická část se přibližuje rodinu, prarodiče a také socializaci. Praktická část se orientuje na kvalitativní výzkum, který byl realizován pomocí polostrukturovaného interview s prarodiči.

Klíčová slova: socializace, aktér, prarodiče

ABSTRACT

The bachelor's thesis has a theoretical-empirical character. It focuses on the grandparents as child socialization agents. The theoretical part outlines the family, grandparents and also socialization. The practical part focuses on qualitative research, which was realized through a semi-structured interview with grandparents.

Keywords: socialization, agent, grandparents

Touto cestou bych chtěla poděkovat paní doc. PaedDr. Janě Majerčíkové, PhD. za odborné vedení a rady při tvorbě mé bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat mému okolí za podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 SOUČASNÁ RODINA A PRARODIČE.....	10
1.1 POHLED NA RODINU	12
1.2 PRARODIČE V RODINĚ.....	15
2 SOCIALIZACE	18
2.1 SOCIÁLNÍ VÝVOJ JEDINCE.....	22
II PRAKTICKÁ ČÁST	25
3 PRARODIČE JAKO AKTÉŘI SOCIÁLNIZACE DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU.....	26
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	26
3.2 CÍLE VÝZKUMU	26
3.3 VÝZKUMNÁ STRATEGIE.....	27
3.4 VÝZKUMNÝ VZOREK, VÝZKUMNÁ METODA.....	27
3.5 REALIZACE VÝZKUMU	27
3.6 CHARAKTERISTIKA PARTICIPANTŮ VÝZKUMU	28
4 VÝSLEDKY ZKOUMANÉ VÝZKUMEM	31
DISKUZE	34
ZÁVĚR	35
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	36
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	38
SEZNAM PŘÍLOH.....	39

ÚVOD

Dnešní svět, životní styly lidí působí velmi rychle a uspěchaně. Rodiče si jdou za svou vysněnou kariérou a mnohdy opomíjejí důležitost rodiny, jako primární skupiny pro dítě. Proto je velmi obtížně sjednotit pracovní a rodinný život. Matky samoživitelky ač dobrovolně či ne se po mateřské dovolené velmi brzy vracují do svých zaměstnání a zde nastupuje role prarodiče, protože potřebují, aby se o dítě někdo postaral, vyzvedl či zavedl do mateřské školy. Zde bych vyzvedla důležitost role prarodiče, jako nepostradatelným členem rodiny.

Tyto sociální role jsou pro děti velkým přínosem pro rozšíření jejich obzorů. Prarodiče jsou nositelé tradic, moudrých, zvyklostí, které chtějí předávat dalším generacím. Obohatí tím dítě a společnost.

Důležitým faktorem jsou také poměry rodiny (např. materiální, finanční, sociální), pro řešení aktuálních problémů, či minulých, začlenění do skupiny, sebevyjádření, sebeprosazení.

Toto téma jsem si vybrala v důsledku mé osobní životní situace. V mém dětství mi byli mé prarodiče velkou oporou, těšila jsem se na ně. Má tchýně nezná nic jiného než své dvě práce. Můj nevlastní syn ji vidí jednou za dva měsíce a to jen na chvíli, protože babička je velmi zaneprázdněná.

Mé zaujetí v téhle problematice je tudíž velké. Společnost se stále mění, vyvíjí a proto bych chtěla prostřednictvím tohoto výzkumu zjistit, zda-li se již i prarodiče dostávají do role jako jejich děti vůči svým dětem, protože mnoho publikací na toto téma není.

V teoretické části se zaobírám v první části pohledem na rodinu jako takovou, její funkci a přesněji dále na prarodiče, možnosti jejich pomoci v rodině. Druhá část představuje téma socializace a sociální vývoj jedince.

V praktické části se čtenář seznámí s metodologickými východisky výzkumu. Zaměření je na to, jak se prarodiče účastní na socializaci dítěte předškolního věku. Zjištění probíhalo pomocí polostrukturovaného interview. Dále se zaměřuje na interpelaci výsledku a zjištěných dat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÁ RODINA A PRARODIČE

Vzhled současné rodiny je pojmán z více úhlů pohledu. Naši prarodiče by zajisté viděli rozdíl ve stavu rodiny dřívější a současné. Jaké faktory, normy a pravidla musela dodržovat. V průběhu staletí se měnil pohled na tuto plně prosperující rodinu, jakým způsobem by měla fungovat, vystupovat a hlavně vypadat. S tímto se shoduji s Majerčíkovou (2012, s. 15), která říká, že: „Struktura rodiny sa prirodzene v historickom vývoji menila, všetko však nasvedčuje tomu, že samotná rodina zaniknúť nemôže.“ O konci rodiny uvažuje také Goody (2006, s. 11), avšak podle něj nenastane úplný zánik rodiny. „Má to celkom logické zdovodnenie. Istý druh sexu a starostlivosť o potomstvo je nevyhnutnosťou pre väčšinu lidstva, rodina je na tento účel optimálnym uskupením“

V dnešní urychlené době se pohlíží na rozdílná fakta, než tomu bylo dříve. S tím také souvisí i rozpoložení rodiny jako takové. Čím dál více párů nevzejde ke svazku manželskému, ale pouze spolu žijí jako pár s dětmi. Kollárik (2014, s. 76) říká že „rodina je základnou sociálnou skupinou, kde sa dieťa dostáva do sociálnych vzťahov a v rámci ktorej sa stáva sociálnou bytosťou. Rodina plní primárnu funkciu.“ Sociální skupinu utváří také, jako tomu bylo dříve pouze s tím, že úředně nevystupují pod pojmem manželé, tudíž z křesťanského hlediska nefungují jako právoplatná a plnohodnotná rodina. „Zdrojem integrace sociálních skupin jsou společné zájmy jejich členů, tzn. že můžeme každou vnitřně integrovanou skupinu označit za zájmovou skupinu. V sociální skupině jsou zájmy aktéra lépe naplněny než mimo ni.“ (Novotná, 2008, s. 41) S tímto názorem se pojí také sociální skupina vrstevníků, s kterými je dítě hlavně v interakci v mateřské škole.

Naši prarodiče jsou v tomto ohledu jako popsané knihy plné historie. Pokud vezmeme v potaz, jakým způsobem fungovala rodina v čase mládí prarodičů, byla by velmi odlišná. Zde by vynikl rozdíl v procentech rozvodovosti. Dřívější doba nebyla tolik demokratická jako je jí dnes, tudíž rozvod nebyl tak častou událostí, jako je tomu v současné době. Tímto tématem se také zabývá Fontana (2014, s. 37), který tvrdí, že: „Tradiční rodinná jednotka, obsahující otce, matku a jedno až tři děti, už v současnosti není všeobecnou normou. Rozpady rodin a nárůst počtu dětí počatých mimo manželství vedou k masivnímu vzrůstu počtu rodin s jedním rodičem a rodin s nevlastními rodičem. S nástupem demokracie a rovnoprávnosti žen, jsou muži někdo by i řekl utlačovaní silou žen.“

Nároky na rodinu byli dříve samozřejmě také odlišné těm dnešním. Kraus (2014, s. 81) tvrdí, že: „Nároky a požadavky na rodinu v dnešní rozpadající se industriální společnosti stále vzrůstají. Důsledkem je, že své funkce plní nedostatečně.“ S tím také souvisí již zmiňovaná rozvodovost.

Také osoby orientované na stejné pohlaví neměly možnost se dříve projevit, aby nebyly psychicky utlačovány či socioekonomicky znevýhodněny. Nyní si mohou páry stejného pohlaví osvojit dítě a tím také utvořit rodinu, jen v jiném rozložení osob v rodině. Tímto Možný (2008) upozorňuje na konec rodiny ve smyslu jejího tradičního pojmání. Dalším trendem, který se více rozmáhá, je kariérní život bez dětí. Tento fakt najdeme již v publikacích z roku 2012 : „ Specifický fenomén současnosti je nárůst počtu dospělých (mužů i žen), kteří se hlásí k myšlence života bez dětí.“ (Procházka, 2012, s. 104)

Další z autorů, který upozorňuje na změnu uskupení rodiny je Kraus (2014, s. 80). Ve svém díle *Základy sociální pedagogiky* vidí transformující se rodinu tímto způsobem:

„ Dnešní rodina se nepochybně nachází v jiné situaci. Již definování, vymezení rodiny jako malé primární sociální skupiny je velmi obtížné. Tradiční kritéria přestávají platit. Především institucionální spojení zákonným manželským svazkem není nutnou podmínkou rodinného života. Výrazně přibývá soužití, kdy toto kritérium naplněno není. V důsledku toho přibývá dětí, které se rodí mimo legitimní manželství- v současné době fungovat jako rodina a splňovat další znak rodiny- tedy že její členové bydlí pod jednou střechou a spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznávané dělby práce.“

Znaky rodiny každý autor definuje jinak, ale dalo by se říci zároveň podobně. Se změnami v uskupení rodiny se také mohou tyto znaky poupravit. Proto je důležité si je definovat.

Procházka (2012, s. 114) popisuje celkem pět znaků současné rodiny:

- „ Současná rodina je rodinou nukleární, která se skládá z několika málo lidí tvořících její jádro a sdílejících intimní soužití
- Ono jádro tvoří manželská nebo partnerská dvojice, která je zároveň také otcem a matkou svých dětí
- Jedná se o rodinu dvougenerační- tvoří ji generace otce a matky a generace dětí
- Oproti rodině tradiční, velké, je současná rodina intimně vztahová, tedy funguje jako „soukromý prostor“
- Posledním znakem současné rodiny je privátní individualizace, což znamená možnost a nutnost rozhodovat se, volit, nést za své rozhodnutí zodpovědnost, poradit si sám se sebou“

Těchto pět znaků a více faktorů detailněji rozepisuje Kraus (2014, s. 83), s kterými se více ztotožňuji i já sama. Jsou v nich zakomponovány jevy aktuálního dění, změny a lépe formulovány rozdíl od tradiční rodiny.

1. „Složitá a dlouhodobá demokratizace uvnitř rodiny způsobila, že muž ztratil dřívější výsadní postavení v rodině. Žena získala některá práva, ale povinnosti, které dříve náležely jen muži. Také děti se stále aktivněji podílejí na organizaci rodinného života a vztah mezi rodiči a dětmi je více přátelský.
2. Rodina se často dostává do jisté izolovanosti. Je to důsledek sílící tendence odděleného života jednotlivých generací a poklesu významu sousedských vztahů a také obecné tendence uniknout záplavě podnětů dnešního přetechnizovaného a medializovaného života do pomyslného klidu rodiny.
3. Rodina se také zmenšuje, zvyšuje se počet osob žijících v jednočlenných domácnostech a počet osamělých žen s dětmi. Spolu s uvedenou izolovaností to vede k menší stabilitě rodin, které se stávají citlivější na nejrůznější vnitřní otřesy.
4. Dalším charakteristickým znakem je dezintegrace. Již delší dobu lze pozorovat, že téměř ve všech rodinách ubývá chvil, kdy se celá rodina schází pohromadě za účelem sdělit si navzájem své zážitky, radosti i starosti a hledat cesty vzájemné pomoci a spolupráce.
5. Na životním stylu rodin a zmíněné dezintegraci se silně podepisuje výrazně zatížení rodičů pracovními aktivitami, což s sebou nese značné časové zaneprázdnění.
6. Model současné rodiny bývá stále častěji dvoukariérový. Je to důsledkem emancipace (růstu vzdělanosti, kvalifikovanosti a tedy i zaměstnanosti žen), který vede bohužel někdy i k rozpadu rodin.
7. ČR patří k zemím s nejvyšším výskytem rozvodů. Rozpadá se prakticky každí druhé manželství, a to nezahrnujeme rozchody nesezdaných párů. Ročně tak ztrácí trvalý a bezprostřední kontakt s jedním s rodičů přes třicet tisíc dětí.
8. Zanedbatelná není ani sílící diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně. Mnoho domácností se koncentruje v nižších příjmových pásmech. Když pak chtějí některé z nich řešit finanční problémy půjčkami, často se neúměrně zadluží. Takže jim hrozí i sociální vyloučení (exkluze).“

1.1 Pohled na rodinu

V této podkapitole se budeme věnovat více rodině, její uskupení, členění, funkci. Každý z autorů při své prezentaci používá pouze pojem rodina, ale ne každý klade důraz na členy rodiny, proto je důležité si vydefinovat rodinu pouze se členy- matka, otec a děti a rodinu i se strýci, prarodiči. Fontana (2014, s. 36) tyto pojmy definuje takto: „Užší rodina sestává z příbuzných prvního stupně (rodiče, a děti), zatímco širší rodina zahrnuje příbuzné druhého a třetího stupně (prarodiče, strýce a tety, bratrance a sestřenice), popřípadě další.“

Jiný pohled na dělení rodiny podává Kraus (2014, s. 80) „Rodina tvořená rodiči (rodičem) a dětmi bývá nazývána rodina nukleární (jadernou). Rodinu rozšířenou o blízké příbuzné prarodiče, strýce tety apod. označujeme termínem rodina rozšířená (velká). Rodina, v níž jedinec vyrůstá jako dítě, nazýváme rodinou orientační, rodinný svazek, který později samo zakládá, označujeme jako prokreační.“

Rodina jakožto základ státu. Jsou to první lidé, s kterými se nově narozený jedinec setkává. „Širší etnická skupina a socioekonomická skupina je jistě důležitá; avšak nejdůležitější jednotkou veškerého společenského vývoje dítěte je nepochybně rodina. V rodině se nejen ustavují první vazby dítěte, ale tam se také učíme mnohým z našich vnějších sociálních rolí. Rodiny jsou ovšem ovlivňovány etnickými a socioekonomickými skupinami, jejichž jsou součástí; ale i uvnitř těchto skupin existují obrovské rozdíly ve způsobech, jak se rodiny chovají a jak zacházejí se svými členy.“ (Fontana, 2014, s. 36)

Od rodiny se jedinec učí, napodobuje, prvotně začleňuje do skupiny. Procházka (2012, s. 102) popisuje tento fakt tím, že „rodina a rodinní příslušníci jsou pro dítě od počátku vzorem chování, dítě se od nich učí orientovat ve společenském prostředí plném abstraktních symbolů a nepřehledných společenských standardů.“

Ne každý však máme to štěstí žít v harmonické celostní rodině z důvodu, které například ani sami nedokážeme předem ovlivnit. Každý z nás pohlíží na tuto skupinu lidí z jiného úhlu pohledu. Procházka (2012, s. 102) definuje rodinu takto:

„Rodina, vnímaná jako základní jednotka každé lidské společnosti, funguje jako primární společenská skupina osob spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za péči a výchovu svých dětí. Jedním ze základních smyslů rodinného života byla vždy výchova dětí.“

V důsledku toho, v čem vyrůstáme, co nám připadá přirozené, v jakém charakteru jsme vychováni, bereme jisté věci automaticky. Už jen dítě vyrůstající ve městě a na vesnici, může vidět vzor rodiny jiným způsobem. Na vesnici převažují stále dvougenerační formy bydlení, tudíž se dítě prakticky setkává denně nejen s rodiči ale i prarodiči a širší rodinou. Tráví s nimi volný čas. Rodiny žijící ve městě, bydlí převážně v bytech, kde není tolik místa i pro další členy jako je tomu v domech. Tudíž malé ještě nesamostatné dítě nemá ve městě mnoho možností jak se setkávat s okolím pokud mu to není umožněno skrze rodiče, opatrovníky.

Rodina při svém fungování plní jisté funkce, které se odráží v jejím postavení, úrovni a uskupení. Ztotožňuji se s tvrzením Procházky (2012, s. 102) a to, že: „Postavení rodiny ve společnosti a její význam pro společnost i pro jedince se opírá o fakt, že rodina naplňuje široké spektrum funkcí. Jejich výčet je vždy jistým teoretickým abstraktem, neboť v realitě jsou jednotlivé funkce úzce propojené a jsou základem prožívané rodinné harmonie nebo disharmonie.“

Zde přikládám výčet funkcí rodiny podle Krause (2014, s. 81):

- Biologicko-reprodukční
- Sociálně-ekonomická
- Ochranná
- Socializačně-výchovná
- Emocionální
- Funkce rekreace, relaxin a zábavy

Jako hlavní funkci rodiny já osobně pojímám výchovu, s čím úzce souvisí socializace jedince v plnohodnotnou lidskou bytost. V tomto ohledu tedy souhlasím s tvrzením Majerčíkové (2012, s. 16), která tvrdí, že „Jednou z funkcí rodiny je výchova, v širším kontexte socializácia jej potomstva“

Úzkou souvislost mezi výchovou a socializací vyzdvihuje více autorů. Funkce rodiny jsou proto velmi důležité.

Kollárik (2014, s 76) tvrdí, že „ Rodina plní primárnu funkciu a pre proces socializácie sú dôležité najme tieto charakteristiky: jako prvá je súdržnosť rodiny a jej celková atmosféra. Tá je daná v hlavnej miere vzťahmi medzi manželskými partnermi, z pohľadu dieťaťa a rodičmi. Ako druhé sú aplikované výchovné techniky zo strany rodičov. Ako tretie je miesto dieťaťa v rodine, resp. jeho postavenie v hierarchii detí.“

Další z autorů, kteří vidí propojenost funkcí rodiny se socializací nově narozeného jedince je Kraus. Ten z jeho vytvořených funkcí rodiny vychází při pohledu na průběh socializace.

„ Z hlediska průběhu socializace má zásadní význam, do jaké míry se daří rodině vypořádat s funkcemi, které má plnit. Hovoříme proto o rodině funkční (všechny své funkce plní přiměřeně), dysfunkční (některé funkce nejsou plněny dostatečně, celkový život rodiny však není zásadně ohrožen) a afunkční (rodina nezvládá své základní funkce, je vnitřně rozkládána a zásadně je narušován i socializační vývoj dítěte).“ (Kraus, 2014, s. 80)

Rodina plní tedy nejen výchovnou funkci ale i spoustu jiných. Na fungování mají vliv i vnější faktory, společnost, finance a jiné. Tyto vlivy si také uvědomuje Procházka (2012, s. 109), který tvrdí, že: „Ze socializačního hlediska, respektive pro naplnění socializační funkce rodiny, je v rodinném prostředí nutná přítomnost celé řady faktorů. Důležitou roli hrají ekonomické podmínky a kvalita kulturního a materiálního prostředí, jež zahrnuje i běžné podmínky života (každodennost).“

Této podkapitole jsme se tedy dozvěděli velmi důležitou funkci rodiny obecně ale také v ohledu na socializaci jedince. Socializaci samotné věnuji celou další kapitolu, protože je podle mého názoru socializace respektive primární socializace velmi úzce spjata s rodinou jako primární sociální skupinou. Kraus (2014, s. 59) potvrzuje můj názor tím, že „v primární socializaci je rozhodujícím činitelem rodina. Rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, učí je orientaci v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů.“

1.2 Prarodiče v rodině

Babička a dědeček jsou vřelou pomocí při výchově dětí v rodině. „Výchova představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti.“ (Kraus, 2014, s. 64)

Prarodiče ale nemusí plnit pouze výchovnou funkci ale také udržovat ekonomickou a rodinnou stabilitu, pomoci rodině. Man, Turliuc, (2015) tvrdí, že současní prarodiče mají více času na svá vnoučata, než tomu bylo dříve, s čímž souvisí podpora rodiny.

Tím, že se narodí vnoučátka, se z pouhých rodičů stávají prarodiče. Dostávají se do další etapy života a společenské hodnosti. „Přestože média dnešní dobu často vykreslují jako období krize mezigeneračních vztahů a neúcty ke stáří, řada empirických studií dokládá, že vzájemná podpora a solidarita mezi generacemi je stále silná a že význam mezigeneračních vztahů ve srovnání s minulostí dokonce roste.“ (Hamplová, 2014, s. 1)

Avšak někteří nevyzrálí lidé mohou tuto pozici negativně přijímat. Jejich myšlení a postoje ještě nejsou dostatečně připraveny na to být v pozici prarodiče. Vraťme se ale k té pozitivní stránce prarodičů, kdy převažují ti, kteří se samozřejmě jako samotní rodiče těší na nové přírůstky do rodiny. Jejich vnoučátka jsou pro ně cesta k rozmazlování, chlubení se s nimi, možné výchově, obecně ke zlepšení dne. Matějček (2005, s. 34) dává význam prarodičům tím, že „mohou pro dítě znamenat v budoucnosti velkou výchovnou hodnotu, jakou dnes mladí manželé nemohou třeba ani dohlédnout. Budou uvádět dítě do svého světa, budou

spojovat v jeho představách současnost s minulostí, budou mu předávat tradice a osvědčené hodnoty. A co víc, na postoji mladých rodičů k nim se bude formovat postoj tohoto dítěte k těmto dnešním jeho rodičům za nějakých třicet, čtyřicet let, až tito rodiče budou sami staří.“

Stáří, pro některé lidi hrozící se představa etapy života, pro jiné nijak zvláštní změna v jejich společenském statutu. Kraus (2014, s. 63) tuto etapu života definuje následovně:

„Stáří představuje etapu, jejíž hranice rovněž nelze zcela přesně určit. Události, jakými jsou např. ovdovění, odchod do důchodu nebo narození vnoučat, ba ani sama smrt, nejsou na stáří nezbytně vázány. V této fázi však v každém případě dochází k jistým proměnnám a obrátům.“

Změní se tedy něco v této životní etapě stáří? Podle mého názoru se osobnost ve stáří příliš nemění. Podstatě zůstává stejná za podobných životních podmínek. Spokojení lidé bývají šťastní i v pozdějším věku. V případě, že přibudou životní problémy, je větší pravděpodobnost, že se nezmění ani osobnost. Na případné změny upozorňuje Thorová (2018, s. 271) „teprve okolo 80 let jsou změny osobnosti patrnější zejména ve spojení s negativními životními událostmi.“

Narozením vnoučat prarodič naplňuje svůj volný čas, své emoce, pocity. Vnouče vyjadřuje prarodiči čisté emoce, náklonnost, má z něj radost. Těmito cestami prarodič uspokojuje i své citové potřeby. Vágnerová (2007, s. 284) popisuje, jak „narození vnoučete uspokojuje mnohé psychické potřeby prarodiče:

- **Potřeba stimulace.** Vnouče přináší mnoho nových podnětů, s nimiž je spojena možnost různé prarodičovské aktivity. Obvykle příjemné a lákavé.
- **Potřeba orientace.** Prarodič se musí přizpůsobit nové situaci, změně mnoha rolí a vztahů
- **Potřeba citového vztahu.** Vnouče je vděčným objektem citové investice, přijímá lásku dědečka i babičky a oplácí ji.
- **Potřeba seberealizace.** Zdravé vnouče potvrzuje kontinuitu i kvalitu rodu, a tím i prarodiče. I on se s ním může chlubit, je to také jeho potomek, přestože se narodil v další generaci.
- **Potřeba otevřené budoucnosti.** Vnouče je symbolicky chápáno jako pokračování vlastního života, zajišťuje určitou rodovou kontinuitu“

Více rodičů jsou déle v práci například z ekonomického hlediska, ale také zde může hrát velkou roli kariéra. Přichází na řadu prarodiče a jejich pomoc. Rozvedené manželství, matka samoživitelka. Nechci poukazovat na to, že prarodiče pomáhají jen v rozpadlých či nefunkčních rodinách samozřejmě. Hrají velmi důležitou roli obecně při pomoci jak v domácnosti, ekonomické tak ve výchově dětí. „Role prarodiče je biologicky podmíněna, je neselektivní a má trvalý charakter.“ (Vágnerová, 2007, s. 281)

Prarodiče učí děti novým věcem. Fontana(2014, s.146) definoval učení, tím že je to „poměrně trvalá změna v potenciálním chování jedince v důsledku zkušenosti. Tato definice upozorňuje ba tři věci: za první, že učení musí jedince nějak změnit; za druhé, že tato změna nastává v důsledku zkušenosti; a za třetí, že to je změna v jeho potenciálním chování.“ Základním kamenem je však komunikace. Pouhé vyprávění příběhů a pohádek rozvíjí dítě v mnoha směrech. V tomto smyslu se jedná o nenucenou formu učení pomocí dialogu. „Komunikace může být spontánní, vyrůstající převážně z přirozené potřeby sdělovat a sociálně integrovat, anebo může jít o komunikaci cílenou a řízenou jistým záměrem.“ (Musil, 2008, s. 11) Tímto chápu jako učení jak přirozenou, neuvědomělou cestou, tak záměrné vysvětlování situace či faktu.

Také jako rodina má své typické znaky i prarodičovská role má jisté znaky. Ty se snaží vymezit Vágnerová (2007, s. 282). Dělí je těmito znaky:

- „Prarodičovská role posouvá generační příslušnost jedince, a proto má z tohoto hlediska největší subjektivní význam, když ji člověk získá poprvé.
- Mění vztahy uvnitř rodiny. Role prarodiče potvrzuje pozici staršího člověka uvnitř rodiny. Narození vnoučete mění vztah s vlastním dítětem, které se stalo rodičem. Vztah prarodičů a vnuků je charakteristický značnou citovou vřelostí a potřebou stárnoucích lidí vnuky chránit a pečovat o ně, ale jeho finální podoba je ovlivňována a ovládána rodičovskou generací.
- Potvrzuje normalitu rodiny, protože splňuje určitá sociální očekávání.
- Prarodič nemá stejná práva ani stejné povinnosti jako rodič.jeho pozice je vymezena protikladnými znaky“

2 SOCIALIZACE

Vymezení pojmu:

„Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti. Proces, v němž se učíme v dané společnosti žít. Socializace probíhá po celý život nahodile, živelně. V průběhu života si člověk osvojuje specifika dané společnosti. Odehrává se vždy v nějakém prostředí.“ (Kraus, 2014, s. 59)

„Socializace je proces, který trvá celý život a v jehož průběhu si jedinec osvojuje formy jednání a chování, poznatky, jazyk, hodnoty a kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Proces socializace vzniká na základě sociálního učení (tj. takové učení, které se uskutečňuje v sociálních podmínkách, situacích).“ (Procházka, 2012, s. 90)

Helus (2015, s. 73) „chápe socializaci jako transformaci jedince v sociální bytost.“

„Proces, jímž se člověk celoživotně začleňuje do společnosti, nazýváme socializace.“ (Thorová, 2015, s. 181)

Nejprve bychom si měli ujasnit vědu, která se socializací, sociálním jednáním a dalšími pojmy spojenými se socializací zabývá a tou je sociologie. Hendl (2016, s. 32) říká, že „sociologie se zabývá sociálním jednáním člověka a vztahy mezi lidmi. Sociální jednání je úmyslné chování, jehož smysl je zaměřen na někoho jiného.“

„Každý nově narozený jedinec se učí socializace. Socializace se neučí ve škole z učebnic, ale učíme se jí ve „škole života“. Socializace se odehrává mezi lidmi, když jsme spolu v sociální interakci.“ (Novotná, 2008, s. 32) Každý den se setkáváme jak s jedinci tak se skupinami lidí, s kterými ač chceme či nechceme jednat. S danou skupinou, která je s námi v interakci jako první říkáme primární sociální skupina. Tu jsme si definovali již v předešlých kapitolách. Další sociální skupinou mohou být například vrstevníci, čili vrstevnické skupiny. „Jsou to skupiny, které charakterizuje věková, ale také názorová blízkost, z níž vyplývá souhlasné jednání. Jsou to typické primární, zpravidla nefomální skupiny. Vyznačují se bezprostředními kontakty a silným pocitem příslušnosti ke skupině. Lze uvažovat o dvou funkcích těchto skupin:

- Příslušníci mají možnost v nich ukázat, co se naučili tím, že se účastní života dospělých

- Utvářením vrstevnických skupin jejich členové rozvíjejí samostatné úsilí a uskutečňují své cíle, které nemohou realizovat v jiných formách aktivit, pokud nedosáhnou sociální dospělosti“ (Kraus, 2014, s. 88)

Jedinec pomocí skupiny může také uspokojit jisté potřeby patřit někam, najít na sobě samém společné znaky, symboly s danými lidmi. Novotná (2010, s.) tvrdí, že „skupina má pro posilování skupinové identity k dispozici určité nástroje, které může využívat: skupinové symboly a rituály. Skupinovým symbolem může být oblek, úprava vlasů a obličeje, mimika aj

Nyní se ale vraťme k socializaci a pojmům k ní spojené. Při socializaci si dítě osvojuje jisté formy chování a prezentování sebe samého. S tímto ohledem také společnost na jedince pohlíží. Jakým způsobem jedinec zaujímá postoje, role a hodnoty v daných situacích. Kraus (2014, s. 60) uvádí, že „socializace vede k osvojení si určitých sociálních rolí, tj. způsobu chování, které sociální okolí očekává na základě věku daného jedince, jeho pohlaví a společenského statusu.“ To jak se chováme, samozřejmě ovlivňuje naše okolí, jak negativně tak pozitivně. Jedinci si volí své vzory a podle nich se snaží prezentovat. Může se bohužel také stát, že zvolený vzor není tolik přijímaný společností a tím poté může být v negativním světle opovrhován, pokud zajdeme již do krajností. Kraus (2014, s. 60) tento faktor popisuje tím, že „socializace může probíhat v prostředí různé úrovně, různé kvality- vlivem nepříznivých a z hlediska optimálního rozvoje osobnosti nežádoucích podnětů se však někdy jednání a chování osob začne odchylovat od obecně uznávaných norem. V tom případě hovoříme o deviantní socializaci (desocializaci). Proces, při němž se snažíme o nápravu a návrat člověka do normálního života, označujeme jako resocializace.“

Při socializaci nás tedy ovlivňují jistí činitelé. Mohou to být blízké osoby, ale také náhodný kolem jdoucí, který nás například ovlivní svými vzhledem.

Kraus (2014, s. 64) dělí činitele socializace následovně:

- „Genotyp- soubor vlastností, které člověk získává v okamžiku početí
- Vrozené dispozice- zahrnují změny v prenatálním období vývoje
- Dále jisté míry přirozené aktivity
- Vlivy prostředí
- Výchova

Vyústěním je fenotyp- soubor znaků, jimiž se jedinec projevuje v daném stádiu svého vývoje.“

Thorová (2015, s. 181) uvádí, že „společnost jedinci socializaci zprostředkovává prostřednictvím socializačních činitelů, mezi než patří:

- Nejrozličnější sociální skupiny, od nichž je jedinec dlouhodobě začleněn(rodina, škola aj.)
- Nejdůležitější osoby, s nimiž jedinec vstupuje do různých vztahů(otec, matka, učitel, přítel aj.)
- Sdělovací prostředky(tiskoviny, internet aj.)“

Socializace má také své etapy. Opět můžeme najít více typů dělení socializace u každého autora jiné. Vyzdvihla bych tedy proto tři autory, ve kterých jsem našla formulace, s nimiž se ztotožňuji.

Procházka (2012, s. 91), který bere více v potaz vývoj jedince a o tak, že „můžeme najít spoustu logických fází socializace, charakterizovaných z vývojového hlediska. Socializaci lze takto rozdělit do tří etap:

1. První etapa. Kdy se dítě identifikuje s matkou
2. Pro druhou etapu je charakteristické to, že se chce jedinec osamostatnit a najít své místo ve společnosti
3. V rámci poslední etapy se jedinec začleňuje do širších sociálních vztahů a systémů sociálních rolí, které už nejsou vymezeny pouze životem v rodině, ale vstupem do dalších sociálních skupin“

Helus (2015, s. 73) rozdělení socializace do tří částí:

- „Socializace na úrovni antropogeneze- díky sociálnímu prostředí získáváme typicky lidské rysy, stáváme se bytostí
- Socializace na úrovni tzv. modální osoby- díky konkrétní sociální vrstvě, ve které žijeme, díky kultuře, profesi, lokalitě, v níž žijeme, získáváme specifické návyky, projevy chování, kulturní úroveň

A poslední Průcha (2008, s 216) uvádí, že „socializace jako proces má své etapy, ve kterých tedy dochází ke specifikům, která jsou součástí sociálního učení. Prvním místem tohoto procesu je rodina, dále škola, vrstevníci a široké společenské prostředí.“

Socializace dítěte se podle Průchy člení do tří etap:

- etapa, v níž se dítě identifikuje s matkou a nachází tak stabilitu vztahů ve společnosti.

- etapa, v níž se dítě snaží osamostatnit, najít své místo v síti sociálních vztahů a v níž se vytváří základ vlastností jedince a jeho hodnot.
- etapa, v níž se dítě začleňuje do širších sociálních vztahů a systému sociálních rolí, které již nejsou vymezeny pouze životem v rodině, ale vstupem dítěte do dalších sociálních skupin.

„V celém tomto procesu je důležitá rovněž sociální kreativita, která se podílí na způsobu utváření vztahu ke druhým lidem, ke svému okolí i k sobě samému, na aktivním uchopení životních situací a konstrukci životního stylu.“ (Kraus, 2014, s. 61) s tím jak přistupujeme k druhým lidem, vytváříme si sociální skupiny. Pokud jsme nadšeni do společného znaku skupiny a produkujeme aktivity, ostatní členové skupiny nás mohou přijmout rychleji.

Socializace probíhá po celý život, tudíž v každé fázi našeho života má socializace i jisté úrovně či etapy, čímž je socializace význačná.

Kraus (2014, s. 61) uvádí „životní dráhy, v nichž se socializace v průběhu celého života odvíjí, jsou

- Rodinná- pro ni je v současnosti typické pozdější zakládání vlastní rodiny, což je u velké části populace spojeno s prodlužující se profesní přípravou a v mnoha případech také s obavami z převzetí odpovědnosti. Postupně přibývá i mladých lidí, kteří nechtějí vůbec založit rodinu a žijí sami.
- Profesní- přináší stále vzrůstající nároky a požadavky na zvyšování kvalifikace a potřebu rekvalifikace
- Společenská- v současnosti je pro ni charakteristická malá snaha a celková neochota se v ní nějak projevit. Zřejmě to souvisí s jistou izolovaností a individualizací života.“

Kraus (2014) rozděluje fáze socializace na fázi přípravnou a realizační, kdy přípravnou fázi chápou jako základ lidského fungování. Spočívá v řeči a osvojování si hodnot a norem, kdy člověk projde akulturací (proces kulturních změn, které jsou důsledkem těsných kontaktů rozdílných kultur). Realizační fázi chápou jako vyšší metu socializace, kdy člověk získává jisté sociální role a pozice s ohledem na fázi v jaké se aktuálně nachází. Další jeho rozdělení je na sociabilitu, personalizaci, profesionalizaci a společenskou angažovanost. S tímto dalším dělením tolik nesouhlasím, protože jisté fáze se podle mého názoru prolínají a nelze přesně určit jejich pořadí.

„Člověk je na celoživotní cestu geneticky vybaven. Má tedy dispozici, která se v sociálním prostředí rozvíjí v sociabilitu, tedy schopnost navazovat kontakty, vztahy s jinými lidmi, přebírat různé role, napodobovat různé vzory, osvojovat si různé poznatky, tedy schopnost sociálně se učit.“ (Kraus, 2014, s. 59) Chápeme tedy, že jedinec má již při narození vrozené dispozice od svých rodičů a prarodičů, díky kterým je ovlivněn při chování a jednání s lidmi, své prezentaci. Dále tyto genetické dispozice se mohou transformovat vlivem okolí, společnosti, situacemi.

Socializační proces v dětství vrcholí ukončením základní školní docházky a rozhodováním, v řadě případů zásadním, o profesní dráze a o životních perspektivách.“ (Kraus, 2014, s. 62)

2.1 Sociální vývoj jedince

Vymezení sociálního vývoje se snaží Thorová (2018, s. 131) : „Sociální vývoj začíná narozením a pokračuje s nově se objevujícími vývojovými úkoly a rolami až do smrti.“

Jak bylo již napsáno, na socializaci a sociální vývoj obecně, má vliv spousta faktorů. Jak vnějších tak vnitřních. Za důležité bych chtěla opět zdůraznit roli rodiny a také MŠ (paní učitelka, kamarádi), kteří se na vývoji velmi podílejí. Procházka (2012, s. 101) vyzdvihuje tento fakt tím, že „rodina má pro zdravý vývoj jedince nesmírný význam, plní v tomto kontextu široké spektrum funkcí a rolí, a je proto vnímána jako na proudu unikátní prostředí“

Tento fakt si uvědomuje zajisté více autorů. Jednou z nich je také Thorová (2018, s. 181) říká, že „první sociální vlivy zprostředkovává rodina, zejména matka, otec a sourozenci, později se sociální svět dítěte rozšiřuje vně rodiny. Pro rozvíjení a posilování sociálních kompetencí začnou být důležití vrstevníci a další osoby, se kterými dítě přichází do kontaktu a kteří pro ně představují autoritu.“ Tím se myslí zmiňovaná MŠ. Postoj paní učitelky je také velmi důležitý. Dítě tráví víc než polovinu času dne v MŠ, tudíž je ní ve velké míře ovlivňován. Postoje a chování paní učitelky se může odrážet ve vývoji jedince. „Mateřská škola je považována za místo, které hraje v rozvoji kognitivních, osobnostních i sociálních dovedností významnou roli. Do mateřské školy dochází v České republice okolo 90% dětské populace.“ (Kuchářová et al., 2009) Z těchto procent vyplývá, že MŠ je další navazující institucí, která působí na socializaci jedince. Kraus (2014, s. 60) potvrzuje toto zjištění také tím, že uvádí: „škola jako další společenská instituce navazuje na působení rodiny a výsledky primární socializace.“

Nalezneme ale bohužel i takové jedince, rodiče, kteří MŠ odmítají a nechávají si dítě v domácí péči. Dle mého názoru je tento směr nezodpovědný, dítě nastupuje do základní školy nevyspělé, nezralé. Z tohoto důvodu se zavedl povinný poslední ročník předškolní docházky. Zamezení výskytu odkladu dětí od nástupu do ZŠ.

Matějček (2005, s. 143) tento myšlenkový směr popisuje ve své knize: „stává se však, že někteří rodiče sami mateřskou školu odmítají a své dítě mezi druhé děti jaksi z principu ani nepouštějí. Buď ze strachu, aby si neublížilo, nebylo nemocné, něco „nechytlo“, nebo aby se nedostalo do špatné společnosti, aby od dětí něco nežádoucího „nepochytilo“, aby je měli neustále pod kontrolou, a nebo konečně, aby je snad paní učitelky neučily něčemu, co si oni nepřejí“

Další důležitou skupinou, která ovlivňuje sociální vývoj jedince je vrstevnická skupina. Již jsme se o ní něco dozvěděli, avšak zde stojí také za zmínku.

„Všeobecně jsou vrstevnické vztahy považovány za důležitou součást osobnostního a sociálního vývoje. Zdali jsou vrstevníci pro zdravý sociální vývoj nezbytní, zůstává nejasné.“ (Thorová, 2018, s. 197) Jedinec má však potřebu do společnosti, kolektivu patřit. Jak již Thorová zmiňuje myšlenku nutnosti vrstevníků na sociálním vývoji jedince jako nejasnou, mohou se samozřejmě prokázat i negativní vlivy vrstevníků na jedince při použití sociálního tlaku, čímž jedinec mění své jednání. Mnohdy v negativním směru. Tímto bych chtěla poznamenat vzájemnou souvislost mezi pozitivními a negativními vztahy mezi vrstevníky, které se poté odrážejí v chování jedince. „Důležitým faktorem jsou samozřejmě vztahy mezi jedinci. Dítě raději přímá rady a pomoc od člověka, s kterým má kladný vztah. Tohle pravidlo platí všeobecně pro všechny lidi, avšak dospělý musí tenhle fakt častokrát přejít a přijmout jisté věci i od lidí, s kterými nerady komunikují a mají k nim negativní vztah. Rodiče, jakožto osoby nejvíce napodobované v nízkém věku dítěte, mají velkou moc a sílu nad dítětem. Ačkoliv někdy v negativním směru. Rodičovská výchova je typicky orientovaná na prosociální, a nikoli antisociální chování, rodiče učí dítě přiměřené společenské konformitě a vedou dítě, aby se vyhýbalo oběma extrémním pólům.“ (Thorová, 2018, s. 203)

Kraus (2014, s. 62) se zaměřuje na sociální vývoj jedince v období dětství a formuluje vlivy a faktory, které působí na dítě.

„Dětství je obdobím od narozením do (přibližně) patnácti let. Jde o etapu, ve které se rozhoduje o celé osobnosti, kdy se budují základy života jedince. Na druhou stranu lze říci, že dětství každého je takové, v jakém prostředí a v jaké společnosti se odehrává. Dítě sice ještě

nemá ve společnosti pevné místo, ale vztah k ní se formuje zprostředkovaně především prostřednictvím rodiny, školy, obce atd.“

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 PRARODIČE JAKO AKTÉŘI SOCIÁLNIZACE DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

3.1 Metodologie výzkumu

V mé teoretické části jsem shromažďovala poznatky o socializaci, prarodičích a rodině s dítětem. Následuje praktická část mého výzkumu, ve které se budu zaměřovat na ověření mých dosavadních poznatků z teoretické části. Má praktická část bakalářské práce byla vedena směrem kvalitativního výzkumu. „Kvalitativní výzkum předpokládá sledování určitého jevu. Výsledky nelze kvantifikovat, avšak badatel je může plasticky popsat“ (Vavřík, 2009, s. 34). „Zkoumá se bohužel s omezeným počtem jedinců, z čehož poté vychází výsledky. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se kvalitativní věnuje konkrétnímu problému do hloubky, poskytuje podrobné informace o problému a z jakého důvodu se objevil“ (Hendl, 2016, s. 59).

Z dosavadních výzkumů a mé teoretické části bakalářské práce je vidno, že se prarodiče zapojují do výchovy a obecně do vývoje dítěte předškolního věku. V mé praktické části se proto snažíme odhalit a odpovědět si na otázky, jak participují prarodiče na socializaci dítěte předškolního věku.

3.2 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je odhalit, jak participují prarodiče dítěte předškolního věku na jeho socializaci. Aby se prarodiče účastnili na socializaci svých vnoučat je velmi podstatné společně strávený čas.

Díličí výzkumné otázky:

- Popsat za jakých okolností tráví společný čas?
- Popsat roli prarodičů v rodině?

Na základě hlavních a díličích výzkumných cílů vzešla hlavní výzkumná otázka a díličí výzkumné otázky:

- Jaká je participace prarodičů na socializaci dítěte předškolního věku?
 - Jaká je náplň společného času?
 - Jaká je role prarodičů v rodině?

3.3 Výzkumná strategie

„Při plánování kvalitativního výzkumu nejde tolik o rozložení předmětu na jeho části a o operacionalizaci proměnných. Záleží v něm především na zohlednění relativních kontextuálních podmínek vytvoření celistvého obrazu situace“ (Hendl, 2016, s. 60)

Téma prarodiče s dětmi předškolního věku nejsou zcela dobře probádané. Výzkumy s dětmi předškolního věku a jejich socializaci najdeme spousta, ale v kontextu prarodičů jen málo, proto bylo zapotřebí vnímat tuto problematiku komplexněji. Doptávat se rodičů dětí předškolního věku na případné informace, pokud jsem si nebyla jistá výpovědí participantů.

Podle Švaříčka (2014, s. 24) dokáže kvalitativní výzkum „jít do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací.“

3.4 Výzkumný vzorek, výzkumná metoda

Výzkumný terén není brán jako samoobsluha s daty, kde si různě zaměření zákazníci vybírají zboží podle chuti. Dochází k přechodu modelu spolupráce. Účastníci se v různé míře podílejí na tvorbě závěrečných výsledků výzkumu“ (Švaříček, 2014, s 18)

Výzkumný vzorek byl zvolen záměrný. Mými participanty se stali prarodiče z vesnic. Jednalo se 2 muže a 4 ženy. Oslovila jsem celkem 10 prarodičů, ale bohužel mne 4 odmítli. Na kvalitativní typ výzkumu s prarodiči si myslím, že je tento počet adekvátní. Rodiče dětí předškolního věku byli shovívavější než samotní prarodiče.

Zvolená výzkumná metoda byla polostrukturované interview tedy s prarodiči o jejich vnučatech. Tato metoda byla nevhodnější tím způsobem, že jsem mohla být v přímém kontaktu s participanty a pohovořit s nimi osobně. Způsob sběru dat byl podle mého názoru vyhodnocen jako nejvhodnější.

3.5 Realizace výzkumu

Nejprve jsem si zvolila lokalitu, v které budu oslovovat prarodiče. Bydlím na vesnici, tudíž bylo jak jednodušší tak pro mě zajímavější zvolit tuto lokalitu pro uskutečnění mého výzkumu. Přemýšlela jsem tedy, kdo z mých známých má již dítě předškolního věku a bude pro mne jednodušší je oslovit. Dále jsem zašla do místní MŠ a poradila se s vedoucí paní učitelkou, který z prarodičů je komunikativní a byl by ochoten postoupit se mnou rozhovor.

Na doporučení a z vlastního výběru jsem oslovila celkem 10 prarodičů. Jednalo se přesněji o 7 žen a 3 muži. Ne však všichni souhlasili. Souhlasilo pouze 6 prarodičů.

Rozhovor jsem vedla v domě prarodičů, aby se cítili pohodlně a klidě, tudíž jsem se musela přepravit i do dvou vedlejších vesnic. První rozhovor byl zkušební, s participantem č. 1 jsem se znala již několik let, tudíž jsme posléze rozhovor ještě opakovali, abych měla kompletní data. Druhý rozhovor byl za účasti dítěte předškolního věku a jako další faktor беру to, že rozhovor se vedl souběžně s oběma prarodiči, jak mužem tak ženou. Zde jsem zjistila, že je lépe vést rozhovor odděleně. Proto jsem si další rozhovor domluvila s každým prarodičem zvlášť. Všechny rozhovory probíhali v poklidu, v přátelské atmosféře. Předem jsem si připravila informovaný souhlas, který jsem přes rozhovorem vysvětlila a předala k podpisu participantům (viz příloha P1). Rozhovor nebylo možné ihned zapisovat, z důvodu naslouchání a případného doptání. Rozhovor byl tedy nahráván na diktafon. Někteří prarodiče z něj byli zpočátku nervózní, ale v momentu kdy začali vyprávět, přestali si jej všimnout. Nikdo nevyužil nabídku neodpovídat na nevhodně položené otázky.

Nasbírané data jsem poté přepsala do Microsoft Word, tzv. transkript. Techniku pro zpracování dat jsem zvolila otevřené kódování, přesněji jsem využila techniku papír a tužka. Texty jsem si několikrát přečetla a vybraným částem jsem přiřadila kódy. Kódy jsem nenechala ve znění prarodičů, ale upravila si je do vhodnější varianty. Po dokončení kódování mi vzešlo určitý počet kódů, které jsem musela systematicky kategorizovat. Z této analýzy se mi tedy vytvořily kategorie

3.6 Charakteristika participantů výzkumu

Do výzkumu se zapojilo 6 prarodičů- 4 ženy a 2 muži, kteří bydlí na vesnici. Můj výběr byl záměrný. Vesnici jsem zvolila z osobních důvodů, protože sama bydlím na vesnici a bylo pro mě zajímavější prozkoumat tuto oblast.

3 ze 6 participantů se nacházeli již v důchodu a zbylí chodili ještě do práce. Tento fakt mi vytvořil velmi rozdílné pohledy na sesbíraná data. Výběr lokality byl tedy záměrný. Věkové rozpětí prarodičů se pohybovalo od 54-69 let.

Prarodič č. 1

Jednalo se o nejmladší účastnici mého výzkumu. Žena ve věku 54 let, tudíž stále pracující osoba. Bydlí s druhým manželem v nedaleké vesnici v rodinném domě, který si opravují. Jedná se o velmi zaměstnanou ženu, protože má svou práci v pečovatelském domě, ale

zároveň dochází na brigády do supermarketu. S tímto vytížením byla jediná z mých participantů, která vídá svého vnuka nejméně v důsledku přepracovanosti. Dalším faktorem, který jí znevýhodňuje od ostatních participantů je to, že s vnukem nebydlí v jedné domácnosti. Má jednoho syna a jednu dceru, ale s tou se bohužel nevidá. Pouze jeden vnuk ji tedy dělá šťastnou. Z toho důvodu si rodiny velmi váží, ačkoliv na ni nemá tolik času, kolik by si představovala.

Prarodič č. 2

Druhý participant je žena ve věku 62 let. Má 4 vnučky z toho jedna vnučka je v předškolním věku, jedná se o dívku. Tato žena chodí stále do práce a to na čtyřstěnný provoz, tudíž má velmi náročnou práci. V tomto vyšším věku lidé snášejí střídání směn hůře, proto musí více odpočívat. Pracuje i dva víkendy v měsíci. Tudíž nemá mnoho času na dvě vnučata, která s ní nebydlí. S vnučkou díky níž jsme vedli rozhovor, bydlí společně v rodinném domě. Díky tomu se vidí prakticky denně.

Prarodič č. 3

První muž v mém výzkumu. Má 65 let a je manželem prarodiče č. 2. Pracuje též ve firmě s čtyřstěnným provozem. Jako muž má v této firmě těžkou práci, tudíž je často unavený. Vnučatům se snaží věnovat, co nejvíce to jde. Převážně děti do kroužků, tráví s nimi jejich společný volný čas.

Prarodič č. 4

Další žena v pořadí již třetí. Je ve věku 66 let. Bydlí ve stejné vesnici já, výzkumník. Žije v rodinném domě s jednou z dcer a jejich 3 dětmi. Již do práce nechodí, je v důchodu, tudíž je u ní viditelný rozdíl v časovém rozpoložení dne a volného času na vnučata. Má dvě dcery, kdy jedna bydlí tedy ve stejném domě a druhá ve stejné vesnici jen o 200m dál. S rodinou vychází velmi krásně. Děti za ní rády chodí.

Prarodič č. 5

Další participant je v pořadí druhý muž mého výzkumu. Má 67 let a je manželem prarodiče č.4. Nachází se tudíž také již v důchodu. Bydlí v jedné domácnosti s prarodičem č.4 a jednou ze svých dcer. Jeho druhá dcera, která bydlí nedaleko nich, ale bohužel přišla o manžela při havárii na motorovém vozidle. Muž se snaží zabezpečit rodinu z pohledu mužské pomoci, protože dcera bydlí s dvěma dětmi v rodinném domě, kde jsou občas potřeba silné ruce muže.

Prarodič č. 6

Poslední z participantů je nejstarší žena mého výzkumu. Ženě je 69 let, bydlí v rodinném domě ve stejné vesnici jako prarodiči č.4 a 5. S pokročilým věkem je samozřejmé, že žena je již v důchodu. V domě žije s manželem a jednou bezdětnou dcerou. Manžel bohužel odmítl rozhovor. Její druhá dcera bydlí v rodinném domě v zahradě za jejich domem, tudíž k vnoučatům je velmi blízko. Dcera jí porodila jednu vnučku v předškolním věku a ještě syna, který je první rok v MŠ. Svá vnoučata vidí skoro denně i díky tomu, že chovají králíky a vnučka je miluje.

4 VÝSLEDKY ZKOUMANÉ VÝZKUMEM

Z analýzy dat vznikly tyto kategorie:

Učitel

Již v teoretické části mé bakalářské práce jsem podotkla proces učení a její definici. Zde v této kapitole se mi odráží fakta z této části teoretické práce. Prarodič se tedy prezentuje v roli učitele, kdy dítě učí novým věcem. Jak nenuceným způsobem při hře, tak cíleně například jízda na bruslích. Prarodič odpovídá touto rolí spontánním způsobem i při dopravě do kroužku, kdy dítěti vysvětluje a posléze s ním trénuje barvy na semaforu či některé z nejjednodušších dopravních značek, které mají po cestě autem.

Prarodič č. 3 : *Holky se mnou třeba rády chodí do obchodu, protože ví že jim koupím, co chtějí. Ale tak i při tom nakupování se jim snažím vysvětlit co jaký znak znamená, kudy se chodí když je tam šipka, kdo parkuje na vyznačených místech pro vozičkáře a tak nooo..*

Prarodič č. 5 : *Nebo třeba když jdeme na kola, tak vytáhnu zase tu roli toho chlapa a vykládám jim jak si musí z kopce přibrzdit nebo případně přeřadit na nižší stupeň a tak a jak to má dělat, aby o tom něco věděli a tak, takové věci do života se jim sněžím předat.*

Prarodič č. 6 : *Lucka má strašně ráda králiky, ale neměla se o ně starat, všechno se musela postupem času naučit a teď když dojde, jde i sama za nimi a dá jim seno.*

Pomocník

Děti předškolního věku ještě neumí spoustu věcí jako my dospělý. Snaží se nás napodobovat, učí se z našeho chování. Ale s některými pomůcky či problémy si neví ani tak rady. Proto vznikla tato kategorie. Prarodiče pomáhají vnoučatům se situacemi, v kterých potřebují pomoc dospělého. Tímto se míní u chlapců drobné manuální práce mužského charakteru nebo u dívek pomoc při zdoání jejich snů.

Prarodič č.1 : *Pokud vidím že to nechápe a mám tu možnost, tak se mi stalo tady u nás doma, že byl na dvorku a došel a ptal se „Babičko a co je tady toto?“, odpověděla jsem slovně, ale když mu to nestačilo a ptal se na to třeba ještě dvakrát, šla jsem s ním ven a ukázala mu názorně jak se to používá a co se s tím dělá.*

Náhradní rodič

Tato kategorie vznikla v návaznosti na teoretickou část mé bakalářské práce. V ní jsem zmiňovala rozpad rodiny z tradičního pohledu, kariérní cíle na úkor rodiny či neúplnost rodiny

jako matky samoživitelky. Při mém výzkumu jsem měla tu možnost a narazila jsem na prarodiče, kdy dědeček nahrazuje roli otce u jeho vnuka z důvodu smrti otce. Ale také babička nahrazuje matku při návštěvě doktora aj.

Prarodič č. 5 : *Tak jedna dcera přišla o manžela takže musím být na ně metr aby viděli i tu druhou stránku. Že jo maminka ta jim všechno dovolí a dopřeje a tak oni se ale podle toho i pak chovají. Malý se kolikrát diví že když já něco chcu tak jak to že sem to nedostal. Tak jich hned zprdu a dám do latě, že to tak teda nefunguje. Ty vztahy jsou trošku jinačí než s těmi co bydlí s námi, kteří mají tátu.*

Prarodič č. 2 : *Dcera ted' pracuje každý den do 5 tak když měla ted' Denisa neštovice, tak jsem s ní byla já u doktora. Prostě kdo může, ten zaskočí.*

Partner pro trávení volného času

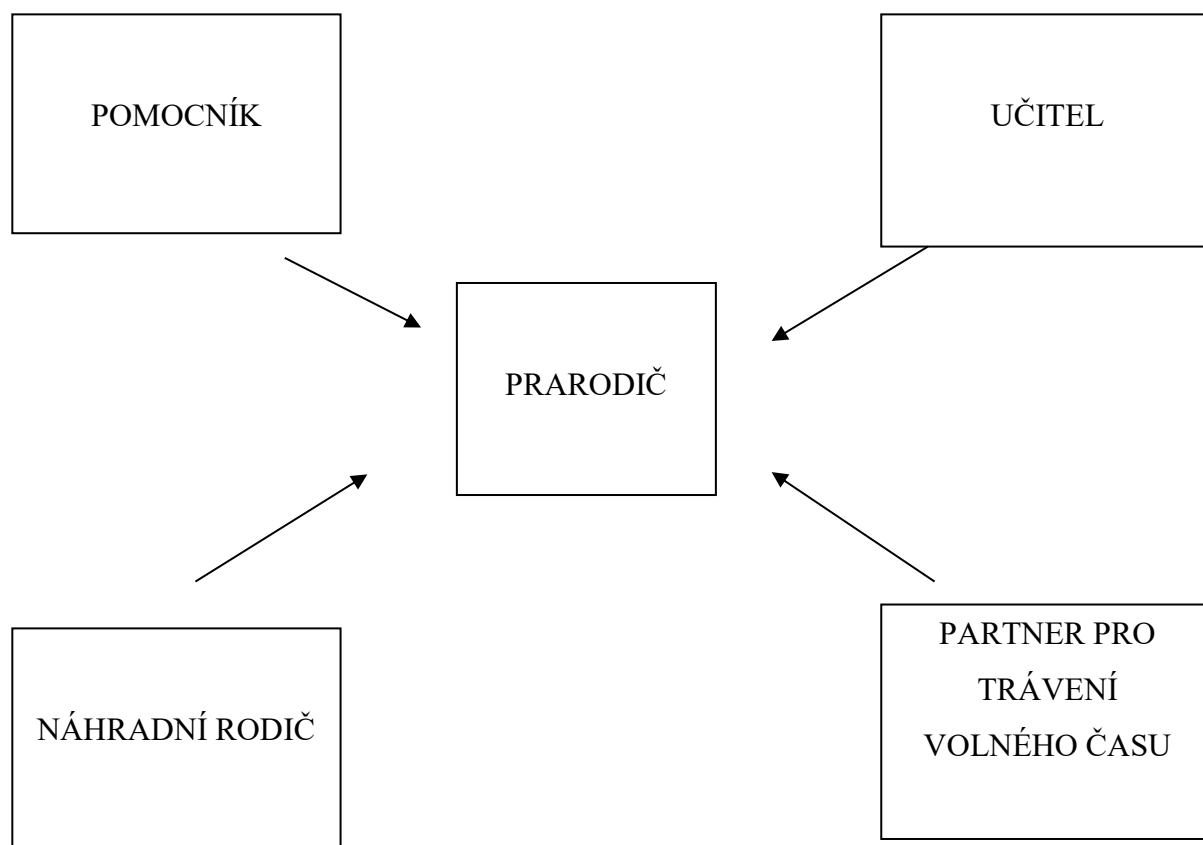
Tato kategorie se objevila automaticky ve všech z rozhovorů. Na počátku každého interview prarodiče mluvili obecně o tom, co dělají ve volném čase se svými vnoučaty, až posléze přešli k detailnějším a zajímavějším faktům. Zde se jedná o to, jak prarodič smysluplně vyplňuje čas s vnoučetem a při tom ho něco naučí, zahraje si s ním a je mu partnerem.

Prarodič č. 4 : *Třeba ted' minulý týden chtěli jet na kola, tak jsme jeli na kola. Udělali jsme si vyjížďku. A jinak jsme si nakreslili ted' panáka, tak učíme se skákat panáka. Pořádáme nějaké výšlapy do přírody, výlety.*

Prarodič č. 2 : *S Deniskou jsme ale každý den, děláme ptákoviny, blbostí se naděláme až až. V létě se chodí na procházky, jezdí se na kole, na výlety. Už se těší jak pojedeme do lázní na výlet.*

Prarodič č. 5 : *Když byl, sníh tak jsme chodili do parku bobovat, sněhuláky jsme dělali, ted' jezdíme na kole, s Filipem kopeme fotbal na dvoře, když nefouká tak badminton. Nebo třeba děláme gymnastiku, že oni po mě rádi lozili a tak nebo třeba tady s nafukovacím balonkem to je ted' poslední dobou baví, když nejdeme zrovna ven tak s tím blbneme, tím se nic neroz-bije, takže to je dobré.*

Prarodič č. 3 : *v létě chodíme hodně na hřiště, je tam u toho hospoda a průlezky, takže jsme spokojení všichni*

DISKUZE

Na počátku mé empirické části jsem si tančila jednu hlavní a dvě vedlejší výzkumné otázky. Následuje vyhodnocení výzkumu:

Výzkumná otázka č. 1: Jaká je participace prarodičů na socializaci dítěte předškolního věku?

Prarodiče jsou s dětmi v kontaktu několikrát do týdne až na nějaké výjimky. Snaží se děti učit novým věcem a připravovat na život. Předávat své zkušenosti. Nenucenou formou je i vychovávat.

Dílčí výzkumná otázka č. 1: Jaká je náplň společného času?

Prarodiče s vnoučaty sportují, chodí na procházky, výlety, učí je říkanky, zapojují do dění domácnosti. Spíše převládá názor hravé formy náplně ale také se zde objevuje výchovná a vzdělávací forma.

Dílčí výzkumná otázka č. 2 : Jaká je role prarodičů v rodině?

V současné době velmi důležitá. Rodiče zůstávají v práci delší dobu a tak za ně fungují prarodiče. Rodina bez prarodičů si musí velmi organizovat čas, aby vše fungovalo dle jejich představ. Prarodiče prezentují svou roli jako méně výchovnou, spíše jako rozmazlující prarodič.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zajímala o spojení prarodičů a jejich vnoučat v kontextu socializace těchto dětí. Zajímalo mě jaký názor a postoj mají prarodiče vůči svým vnoučatům.

V teoretické části byla popsána teoretická východiska této problematiky. Použila jsem zde i článek z časopisu, který jsme jako jediný našla, který se zajímal právě o tuhle souvislost prarodičů s dětmi. V zahraničním tisku jsem také nenašla mnoho inspirace pro zpestření mé teoretické části.

V praktické části mého výzkumu jsem použila polostrukturované interview s prarodiči. Bohužel ne všichni oslovení jedinci souhlasili se zapojením do výzkumu. Proto jsem ve finále neměla mnoho participantů a to 6. Oslovení jedinci s města mě odmítli, tudíž jsme se zaměřila na vesnici, která je mi i bližší. Samozřejmě i zde se našli osoby, které mne odmítly. Z důvodu participantů pouze z vesnice, nejedná se tento výzkum za tolik reprezentativní. Nelze s něj vytvořit celoplošný závěr a na veškerou populaci prarodičů.

Věřím, že tato práce může být dále inspirací k dalšímu prohloubení tohoto ještě velmi ne-
probádaného tématu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Fontana, D. (2014). *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele* (Vyd. 4). Praha: Portál.
- [2] Hamplová, Dana (2014). Hlídaní vnoučat českými prarodiči v mezinárodním srovnání. Sociologický ústav AV ČR [online]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.13060/23362391.2014.8.1.111>
- [3] Helus, Z. (2015). *Sociální psychologie pro pedagogy* (2., přepracované a doplněné vydání). Praha: Grada.
- [4] Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání). Praha: Portál.
- [5] Kollárik, T. (2014). *Základy sociálnej psychologie: učebnica pre vysoké školy*. Žilina: EuroKódex.
- [6] Kraus, B. (2014). *Základy sociální pedagogiky* (Vyd. 2). Praha: Portál.
- [7] Majerčíková, J. (2012). *Rodina s předškolákem: výskum rodín s det'mi predškolského veku*. V Bratislave: Univerzita Komenského v Bratislave. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10563/27481>
- [8] Man, Gabriela Maria a Nicoleta Maria Turliuc (2015) *Grandparents and Parents: Their Educational Roles and the Future Time Perspective*. Psychology Series [online databáze NCBI]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3462462/>
- [9] Matějček, Z. (2008). *Co děti nejvíc potřebují* (Vyd. 5). Praha: Portál.
- [10] Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. Praha: Grada.
- [11] Možný, I. (2008). *Rodina a společnost* (2., upr. vyd). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- [12] Musil, J. (2008). *Úvod do sociální a masové komunikace* (Vyd. 2). Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- [13] Novotná, E. (2008). *Základy sociologie*. Praha: Grada.
- [14] Novotná, E. (2010). *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada.
- [15] Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Praha: Grada.
- [16] Průcha, J., & Kořátková, S. (2013). *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál.

- [17] RADVAN, E., VAVŘÍK, M.: *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009.
- [18] Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*(Vyd. 2). Praha: Portál.
- [19] Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- [20] Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MŠ Mateřská škola

ZŠ Základní škola

.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Písemný souhlas participanta

PŘÍLOHA P I: PÍSEMNÝ SOUHLAS PARTICIPANTA

Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu

Projekt: Bakalářská práce

Název: Prarodiče jako aktéři socializace dítěte předškolního věku

Prohlašuji a svým níže uvedeným vlastnoručním podpisem potvrzuji, že dobrovolně souhlasím s účastí ve výše uvedeném projektu a že jsem měl/a možnost si řádně a v dostatečném čase zvážit všechny relevantní informace o výzkumu, zeptat se na vše podstatné týkající se účasti ve výzkumu a že jsem dostal/a jasné a srozumitelné odpovědi na své dotazy. Byl/a jsem poučen/a o právu odmítnout účast ve výzkumném projektu.

Rozhovor bude z důvodu dalšího zpracování nahráván na diktafon.

Jméno a příjmení účastníka: BLANKA HUŇKOVÁ

Podpis účastníka

V Březolupcích dne: 10.3.19